

A. Η ΦΥΣΙΚΗ ΡΗΤΟΡΕΙΑ	
Η φυσική ευγλωττία # συστηματική ρητορική	• Σε μερικούς το χάρισμα του λόγου είναι έμφυτο. • Η φυσική ευγλωττία δε συνδέεται με τη μόρφωση («αγράμματος δικηγόρος»).
Ομηρική και αρχαιοελληνική αντίληψη για τη φυσική ρητορεία	• Ο Όμηρος θεωρεί την ευγλωττία θεϊκό χάρισμα • Ο ιδανικός ήρωας διαπρέπει στην συνέλευση («αγορή κυδιάνειρα»), όπως στον πόλεμο («λόγων τε ρητήρ έργων τε πρηκτήρ»)
Διάσημοι αγορητές	• Νέστωρ και οι άλλοι ηγέτες των Αχαιών και Τρώων αλλά και κοινωνικά ασημαντοί όπως και ο Θερσίτης • Σόλων, Πίνδαρος, ήρωες του Ηροδότου • Το δημοκρατικό πολίτευμα την «ισηγορία» (ισότητα στο δικαίωμα του λόγου), ώθησε πολλούς να αξιοποιήσουν το φυσικό τους τάλαντο π.χ Αρισταγόρας, Ευαγόρας, Πρωταγόρας, Πυθαγόρας • Θεμιστοκλής και ο Περικλής ◦ προετοίμαζαν τις αγορεύσεις αλλά δεν τις έγραφαν ◦ Ο Περικλής, λόγω σχέσεων με τη σοφιστική, ίσως είχε και θεωρητικές γνώσεις ρητορικής τεχνικής
B. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΡΗΤΟΡΕΙΑΣ	
Συστηματική ρητορεία	• Δεν αρκείται στη φύση, αλλ' απαιτεί ακριβή γνώση των κανόνων («έπιστήμην») και άσκηση («μελέτην»).
Σικελία μετά το 446 πΧ	• καταλύθηκαν οι τυραννίδες και επικράτησαν δημοκρατικά πολιτεύματα • πλήθος αστικών δικών για ανάκτηση περιουσιών → δικανική ρητορεία • Κόραξ - Τ(ε)ισίας δάσκαλοι της συστηματικής ρητορικής ◦ διαίρεσαν τους ρητορικούς λόγους σε μέρη ◦ χρησιμοποίησαν τα «εικότα» δηλ λογικά επιχειρήματα ◦ Τισίας : α' εγχειρίδιο ρητορικής με τίτλο «Τέχνη»
Γ. ΡΗΤΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ	
Αθήνα από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ.	• επίκεντρο: υπήρχαν οι προϋποθέσεις για να ευδοκιμήσει η ρ. ◦ δημοκρατία με τις λαϊκές συνελεύσεις ◦ τα δικαστήρια ◦ οι πολύλογοι και φιλόλογοι Αθηναίοι ◦ το μέγεθος της πόλεως
Σοφιστές	• δάσκαλοι ανώτερη παιδείας • έμεναν στην Αθήνα • Πρωταγόρας - Πρόδικος : Γραμματική και τεχνική του λόγου

Γοργίας ο Λεοντίνος	• έφθασε στην Αθήνα το 427 π.Χ • είχε μαθητές επιφανείς Αθηναίους • άσκησε ιδιαίτερη επίδραση στην εξέλιξη ης ρητορικής • καλλιέργησε την πολιτική και ιδιαίτερα την επιδεικτική ρ. • μελέτησε τη σημασία της τρέχουσας πολιτικής, κοινωνικής και ψυχολογικής συγκυρίας, η κατάλληλη δηλ. για κάθε λόγο περίπτωση, «καιρός». • «Γοργίεια σχήματα» (πάρισα, ομοιοτέλευτα, παρηχήσεις, αντιθέσεις): καταπλήσσουν, γοητεύουν, κάποτε κουράζουν
Αρχές της διδασκαλίας Γοργία και Σοφιστών	• δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση ούτε αντικειμενική αλήθεια και ηθική. • Για κάθε Ζήτημα υπάρχουν δυο λόγοι (απόψεις) αντίθετοι μεταξύ τους εξίσου αληθινοί(Πρωταγόρας, «δισσοί λόγοι»). • Η ρ. ως «πειθούς δημιουργός» δεν ενδιαφέρεται για τα αληθινά και τα δίκαια αλλά να εκθέσει τα «εικότα», δηλαδή τα πιθανά, τα αληθοφανή. αυτά που μοιάζουν να είναι κι ας μην είναι αληθινά, φθάνει να συμφέρουν τον ρήτορα και τον πελάτη του. • οι μαθητές των σοφιστών χρησιμοποίησαν τη ρ. για να στρεψοδικούν στα δικαστήρια και να δημαγωγούν στις συνελεύσεις • Ο ίδιος λογογράφος δεν είχε ηθικούς δισταγμούς να συντάσσει πολλές φορές δυο λόγους, έναν για τον κατηγορούμενο κι έναν για τον κατηγορο, στην ίδια δίκη
Πλατωνική κριτική	• Συνέπεια της σύνδεσης με σοφιστική η αποδοκιμασία της ρ. από ηθική και παιδαγωγική άποψη. • Η κριτική αναπτύχθηκε από τον Πλάτωνα σε «Γοργία» και «Φαίδρο» • Η ρ. δεν είναι επιστήμη ή τέχνη: δεν έχει καθορισμένο αντικείμενο να διδάξει ούτε αξιόπιστη μέθοδο. • Είναι απλώς μια εμπειρία, μια ικανότητα, ένα όργανο μόνον απάτης στον χωρίς ηθικούς φραγμούς αγώνα του δημόσιου βίου. • Ο ρήτορας οδηγείται στην απάτη, αφού δεν έχει γνώση («επιστήμην»), αλλά γνώμη μονάχα («δόξαν») για το θέμα με το οποίο τυχόν ασχολείται
ο Ισοκράτης	• Επικρίνει τα τεχνάσματα των επαγγελματιών της ρ., • Όμως : υποστηρίζει ότι με τη διδασκαλία της ρητορικής, έστω όχι στηριγμένης στην ακριβή επιστημονική γνώση, αλλά στην πείρα της πραγματικότητας, μπορεί να επιτύχει στην πράξη ένα ευρύτερο παιδευτικό αποτέλεσμα. • Αυτή τη γενική καλλιέργεια, την αγωγή με πρακτικούς πολιτικούς στόχους ο Ισοκράτης την ονομάζει «φιλοσοφίαν».

Ε. ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

3 είδη	• οι συμβουλευτικοί • οι δικανικοί • οι επιδεικτικοί (πανηγυρικοί).
Συμβουλευτικοί	• πολιτικοί: εκφωνούνται στις συνελεύσεις του λαού • Ο ρήτορας συμβουλεύει για το μέλλον • προτρέπει ή αποτρέπει • σκοπός : η επίτευξη του συμφέροντος ή η αποφυγή σφαλμάτων.
Αθήνα Εκκλησία Δήμου	• εκφωνούνται λόγοι για τα πιο σοβαρά θέματα του κράτους: κήρυξη πολέμου, υπογραφή ειρήνης, σύναψη και διάλυση συμμαχιών, ψήφιση νόμων, δημόσια οικονομικά κ.λπ. • Δικαίωμα λόγου και ψήφου: οι γνήσιοι («έξ αμφοιν γονέοιν») Αθηναίοι που είχαν τα πολιτικά τους δικαιώματα • Αποφάσιζαν συνήθως με ανάταση των χεριών («χειροτονία»). • Συνεδριάσεις: τακτικά 40 φορές τον χρόνο και έκτακτα. • Χώρος η Πνύκα και κάποτε η Αγορά ή το θέατρο του Διονύσου.
Ρήτορες	• ελευθερία συμβουλής και μεγάλη επιρροή στην πολιτική ζωή • όνομα και προτάσεις περιλαμβάνονταν στα ψηφίσματα Εκκλησίας • Σημαντικότερος θεωρείται ο Δημοσθένης
Δικανικοί	• εκφωνούνται στα δικαστήρια - αφορούν πράξεις του παρελθόντος • κατηγορίες ή απολογίες • ο χρόνος των αγορεύσεων περιορίζεται από υδραυλικό χρονόμετρο («κλεψύδρα»)
Δικαστήρια	• αρχαιότερο δικαστήριο στην Αθήνα ήταν ο Άρειος Πάγος • οι αρμοδιότητες περιορίστηκαν από το 462 • φόντοι εκ προμελέτης και μικρότερης σημασίας υποθέσεις • Υπήρχαν και άλλα δικαστήρια • σοβαρές υποθέσεις δικάζε η βουλή ή και η Εκκλησία του Δήμου • η Ηλιαία το κυριότερο δικαστήριο του Αθηναϊκού κράτους • δικαστήριο ενόρκων: 6000 «ηλιασταί» (1000 αναπληρωματικοί) • συμμετέχουν με κλήρωση, οι άνω των 30 γνήσιοι πολίτες (αν δεν εκκρεμούσε κατηγορία εναντίον τους) • Τμήματα των 201, 301, 401 κλπ ανάλογα με τη σοβαρότητα • Η ψηφοφορία ήταν μυστική • Αποζημίωση 2-3 οβολών ανά ημέρα
Λογογράφοι	• οι διάδικοι ήταν υποχρεωμένοι να αγορεύουν αυτοπροσώπως • οι ενδιαφερόμενοι κατέφευγαν στους «λογογράφους» • έμπειροι δικανικοί ρήτορες • έγραφαν τους λόγους που οι διάδικοι αποστήθιζαν • γνώστες των νόμων αλλά και της ψυχολογίας των λαϊκών δικαστών • Επιφανέστερος λογογράφος δικανικών λόγων θεωρείται ο Λυσίας
Επιδεικτικοί ή πανηγυρικοί	• εκφωνούνται σε διάφορες εορτές και συγκεντρώσεις • περιλαμβάνονται και οι επιτάφιοι • εγκωμιάζονται ή επικρίνονται πράξεις και πρόσωπα του παρόντος με συχνές αναδρομές στο παρελθόν και προβλέψεις του μέλλοντος • κατά τον Αριστοτέλη, συγγενείς με τους συμβουλευτικούς • Ο Ισοκράτης κρίνεται ως ο επιφανέστερος εκπρόσωπος
Στόχοι του ρήτορα	• να επιδείξει τη ρητορική του δεινότητα • να προκαλέσει τις επευφημίες των ακροατών • υπηρετεί και συγκεκριμένες πολιτικές σκοπιμότητες

ΣΤ'. ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Προοίμιον	• η αρχή του ρητορικού λόγου • ρήτορας ενημερώνει τον ακροατή επί του θέματος και προσπαθεί να εξασφαλίσει την εύνοια και την προσοχή του • ακολουθεί η πρόθεσις, σύντομη δηλαδή έκθεση
Διήγησις	• ο αγορητής εκθέτει τα άγνωστα στον ακροατή γεγονότα τα οποία δεν ακολουθεί τους κανόνες της ιστορικής αφηγήσεως • Ο Ρ. φροντίζει να τονίσει τα ευνοϊκά στοιχεία, να μειώσει τη σημασία όσων είναι ασύμφορα • μολονότι η σύντομία είναι προτέρημα, περιγράφει ασήμαντα περιστατικά, αν τα θεωρεί πειστικά π.χ. για το ήθος
Πίστις (απόδειξη)	• η Ρητορική είναι «πειθούς δημιουργός» ή τέχνη «του ιδειν τα υπάρχοντα πιθανά περί έκαστον» (δηλ.πειστικά επιχειρήματα για κάθε θέμα) • <u>ΑΡΑ</u> : το ουσιαστικότερο μέρος του ρητορικού λόγου • Οι αποδείξεις είναι άτεχνες ή έντεχνες.
ΑΤΕΧΝΕΣ (αντικειμενικά πειστήρια)	• δεν οφείλονται στην τεχνική δεξιότητα του ρήτορα • νόμοι, καταθέσεις, όρκοι και έγγραφα (συμβόλαια, διαθήκες κ.λπ.)
ΕΝΤΕΧΝΕΣ (τις επινοεί ο ρ.)	• ενθυμήματα: βραχυλογικοί συλλογισμοί - ο αναλόγως των προτάσεων, των δεδομένων δίδουν συνήθως πιθανά, αλλά και ασφαλή συμπεράσματα αν βέβαια τα περιστατικά στα οποία αναφέρονται είναι πράγματι ακριβή. - ο πολλές φορές ο συλλογισμός είναι τυπικά ορθός, αλλά δεν αληθεύει το συμπέρασμα, αν ο ρήτορας αγνοεί ή αποκρύπτει την αλήθεια π.χ. ότι κάποιος έχει πυρετό και επομένως είναι άρρωστος, το συμπέρασμα είναι αναμφισβήτητο, αν όμως πράγματι αυτός έχει πυρετό. - ο Η βραχυλογία υπηρετεί την κομψότητα του λόγου, την οικονομία του χρόνου και δεν εκνευρίζει τον ακροατή - ο Τα ενθυμήματα στηρίζονται σε γενικά παραδεκτές απόψεις και τρόπους σκέψεως που ονομάζονται «κοινοί τόποι» • Παραδείγματα : ιστορικά (πραγματικά) ή πλαστά (παραβολές) - ο Είναι βέβαια ενδείξεις μόνον - ο στηρίζεται στην ομοιότητα η την αναλογία προς αυτό που ζητείται να αποδειχθεί - ο Ο απλοϊκός ακροατής επηρεάζεται, καθώς ό,τι συμβαίνει στον έναν μπορεί να συμβεί στον καθένα • Γνώμες : αποφθέγματα για ζητήματα γενικού χαρακτήρα - ο Η αποδεικτική τους αξία εξαρτάται ▪ από τον βαθμό που αναγνωρίζονται γενικά ως ορθές ▪ από το κύρος αυτού που τις έχει διατυπώσει. • Τα ήθη : απαντώνται σε όλα τα μέρη του ρητορικού λόγου - ο Ο Ρ. παρουσιάζεται ως έντιμος άνθρωπος και πολίτης - ο Έτσι οι λόγοι του γίνονται πειστικότεροι - ο Αντίθετα προσπαθεί να μειώσει ηθικά τον αντίπαλο - ο Στόχος : να εξουδετερώσει την πειστικότητα των λόγων του. - ο Συγχρόνως φροντίζει να γίνει να γίνει συμπαθής στους ακροατές ▪ επαινώντας π.χ. τους προγόνους τους ▪ κολακεύοντας τους ίδιους ▪ δικαιολογώντας τα λάθη και τις αδυναμίες τους • και όταν ψέγει τη συμπεριφορά, την αποδίδει στην κακή επίδραση ή την προδοτική δράση άλλων, των αντιπάλων του. • Τα πάθη. Προσπαθεί γνωρίζοντας ότι οι άνθρωποι αποφασίζουν περισσότερο συναισθηματικά παρά λογικά - ο να διεγείρει στις ψυχές των ακροατών του τα πάθη (τα συναισθήματα) που τον συμφέρουν - ο να μεταγγίσει τα πάθη που κυριαρχούν στη δική του ψυχή, δηλ. οργή, φιλία, μίσος, φόβο, οίκτο, ντροπή, φθόνο κ.λπ. (παθοποιία).
Επίλογος	• επιδιώκονται δύο κυρίως σκοποί - ο η ανάμνηση : επιτυγχάνεται με μια σύντομη ανάκεφαλαίωση - ο η παθοποιία που καταλήγει σε προτροπή ή αποτροπή. • Όταν ο λόγος είναι πολύ σύντομος, δεν είναι απαραίτητος.